

Міністерство освіти
і науки України
Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка
Інститут конкурентного
суспільства

Теоретичні та прикладні питання економіки

Випуск 14

Київ – 2007

Збірник наукових праць

УДК 330.101

Висвітлюються теоретичні та прикладні питання розвитку сучасної економіки, зокрема, реформування відносин власності, підприємництва, інвестиційно-інноваційної діяльності структурних зрушень, промислової політики, державного регулювання, корпоративного управління, підвищення якості продукції та конкурентоспроможності вітчизняного виробництва

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Редакційна колегія:

В.Д.Базилевич, д-р екон. наук; А.А.Чухно, д-р екон. наук; А.В.Шегда, д-р екон. наук (відп. редактор.); Д.М.Черваньов, д-р екон. наук; З.С.Варналій, д-р екон. наук; Вороти́на Л.І., д-р екон. наук; Є.О.Кузьмін, д-р екон. наук; І.О.Александров, д-р екон. наук; А.О.Задоя, д-р екон. наук; П.С.Єщенко, д-р екон. наук; В.А.Євтушевський, д-р екон. наук; В.О.Мандибур, д-р екон. наук; І.Й.Малий, д-р екон. наук; І.О.Лютий, д-р екон. наук; Ю.Є.Петруня, д-р екон. наук; Ю.І.Єхануров, канд. екон. наук; О.І.Черняк, д-р екон. наук; Т.М.Литвиненко, канд. екон. наук; Л.П. Чубук, канд. екон. наук; Д.О.Баюра, канд. екон. наук (відп. секр.)

Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 14. (за заг. ред. проф. Єханурова Ю.І., Шегди А.В.) – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 294 с.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 307, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра теоретичної та прикладної економіки, тел. 259 0147

ЗМІСТ

В.О. Мандибура, О.М. Бондаренко. Механізм оплати праці та напрямки вдосконалення його структурних складових.....	5
М.О. Хмелевський. Конкурентоспроможність національної економіки на ринку праці	15
Л.І. Воротіна. Індивідуальне відтворення основних фондів в контексті конкурентоспроможності підприємства	20
П.І. Юхименко. Ресурсно-орієнтований підхід в теорії фірми.....	25
М.В. Бондарець. Глобальна конкурентоспроможність України у світовому рейтингу	31
Л.І. Вергун. Екологічний вимір міжнародної конкурентоспроможності національної економіки	37
В. В. Дементьев, А.В.Тарасенко. Собственник и структуры экономической власти.....	43
О.О. Довженко, Т.П. Макаровська. Перспективи розвитку гірничорудної промисловості України	53
М.І. Сінковський. Вдосконалення системи управління в процесі реструктуризації промислових підприємств	59
М.О. Ткаченко. Фінансова стійкість підприємства в умовах ринкової економіки.....	64
О.І. Черепніна. Порівняльний аналіз рейтингів конкурентоспроможності економіки.....	71
В.О. Шевчук, З.А. Атаманчук. Монетарні аспекти конкурентоспроможності: український контекст	75
Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька. Реформування податково-бюджетних відносин як механізм посилення конкурентоспроможності національної економіки.....	83
А.О. Касич. Структурна трансформація промисловості в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.....	92
Л.М. Кириленко. Принципи-та пріоритети політики підвищення конкурентоспроможності економіки України.....	104
Т.В. Крупко. Теоретичні підходи щодо визначення терміну "конкурентоспроможність банківської системи".....	111
В.М. Кужель. Проблеми інвестування розвитку промисловості та шляхи їх вирішення	117
О.О. Кундицький. Про класифікацію інструментарію державного регулювання фінансових ресурсів	123
І.А. Максименко. Транснаціоналізація економічної діяльності корпорацій: сучасні тенденції.....	129
М.П. Нахаба. Фінансування як важливий чинник прискорення розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств.....	136

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАЦІЙ: СУЧАСНІ ТЕНДЕЦІЇ

В статті розглянуто етапи становлення, показники, сучасні тенденції, напрями, ключові чинники транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій.

In this article a transnationalization of corporations economical activity is considered. Its stages of development, modern tendentions, directions, and sources of influence are discussed.

У минулому столітті ринкова економіка перетворилась із економіки безлічі малих підприємств у економіку, в якій провідну роль стали відігравати небагатовисокі, вертикально і горизонтально інтегровані корпорації, які здійснюють економічну діяльність по всьому світу.

Еволюційний процес розвитку системи підприємництва породив чимало різних типів корпорацій: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, командитні товариства (S-корпорація), повні товариства, приватні корпорації, державні(публічні) корпорації, комерційні та некомерційні корпорації, корпорації відкритого та закритого типу, дочірні корпорації, холдингові компанії, концерни, конгломерати, картелі, синдикати, консорціуми, національні корпорації, транснаціональні корпорації, міждержавні корпорації, диверсифіковані корпорації тощо [1, с. 134-135; 2, с. 133]. Кожен із зазначених типів знайшов свою "нішу" в ринковій економіці. Нині ключову економічну роль відіграють великі корпорації, здійснюючи функції своєрідного локомотива ринкової економіки, становлення основ постіндустріального суспільства [1, с. 135].

Отже, велике практичне значення має аналіз сучасних тенденцій розвитку економічної діяльності великих корпорацій, виділення ключових чинників процесу їх транснаціоналізації, оцінка його соціально-економічних наслідків, обґрунтування практичних рекомендацій щодо розширення сфер економічної діяльності великих українських компаній, входження їх у глобальний економічний простір.

Вивчення особливостей економічної природи та функціональної специфіки корпорацій в економічній науці супроводжувалось кардинальним переосмисленням їх методології, уточненням критеріїв науковості та завдань теоретичного пошуку. Значний внесок у теоретичні розробки проблем, що стосуються економічної діяльності корпорацій, внесли як зарубіжні (Дж. Гелбрейт, Дж. Даннінг, П. Друкер, Дж. Коммонс, Р.Коуз, Дж. Стігліц, О. Уільямсон), так і українські вчені (В. Базилевич, О. Білорус, А. Гальчинський, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, О. Плотніков, В. Рокоча, В. Савчук, А. Сірко, С. Якубовський).

Сьогодні дослідників єднає розуміння сучасної корпорації як складного й особливого економічного інституту, але бракує єдності щодо сутнісних характеристик сучасних корпорацій, дійсних чинників їх еволюції та перспектив розвитку в умовах економічної транснаціоналізації.

Метою статті є висвітлення етапів, розгляд показників, дослідження сучасних тенденцій, напрямів та ключових чинників транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій

Інтернаціоналізація економіки, як процес формування, розвитку та поглиблення економічних взаємозв'язків між країнами, завдяки відкритості національних економік здійснюється у двох формах: інтеграційній (об'єднання ринків, а згодом і виробництв окремих країн у зону вільної торгівлі та підприємництва) і транснаціональній (взаємопереплетення економік різних країн у результаті функціонування транснаціонального капіталу) [3, с. 477].

Інтернаціоналізація економічних відносин є економічною формою розвитку міжнародного поділу праці та міжнародного усупільнення виробництва. Розрізняють поняття "інтернаціоналізація виробництва", "інтернаціоналізація капіталу", "інтернаціоналізація економічного життя" [4, с. 451-455].

Інтернаціоналізація виробництва проявляється як встановлення безпосередніх стійких виробничих зв'язків між підприємствами різних країн, внаслідок чого виробничий процес в одній країні стає частиною процесу, що відбувається у світовому масштабі. Значний вплив на інтернаціоналізацію виробництва справляє інтернаціоналізація капіталу, як процесу переплетення і об'єднання окремими компаніями об'єктів в різних державах, так і в розвитку міжнародних форм зв'язків і контактів між капіталами різних країн. Якщо інтернаціоналізація виробництва є об'єктивною основою інтернаціоналізації капіталу, то в свою чергу остання сприяє поглибленню інтернаціоналізації виробництва, веде до інтенсифікації господарських зв'язків між країнами.

Інтернаціоналізація економічного життя проявляється як зближення економік країн, як у сфері виробництва матеріальних благ, так і у сфері розподілу, обміну та споживання.

Ключовою сучасною тенденцією інтернаціоналізації є економічна транснаціоналізація. І. Бочан та І. Михасюк вважають, що "поняття транснаціоналізації надто складне і комплексне, щоб розглядати його як складову частину будь-якого іншого поняття" [5, с. 37]. Деякі вчені акцентують увагу на тому, що економічна транснаціоналізація – це якісно новий етап інтернаціоналізації економічного життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створенням транснаціонального капіталу. Їх трактують економічну транснаціоналізацію як більш вузьку категорію – лише одну, хоча й найважливішу, форму загального процесу інтернаціоналізації економічного життя [4, с. 455].

Економічна транснаціоналізація має дві сторони прояву – якісну і кількісну. Якщо економічна транснаціоналізація проявляється у формуванні внутрішньокорпоративних міжнародних ринків, які охоплюють переважну частину світових потоків товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Кількісно - у зростанні числа транснаціональних компаній, розширенні масштабів їх економічної діяльності. Транснаціоналізація економічної діяльності передбачає включення в структуру національних відтворювальних комплексів економічну діяльність іноземних корпорацій [6, с. 136].

Головними матеріальними носіями транснаціоналізації економічної діяльності є транснаціональні корпорації (ТНК). Тому для подальшого аналізу важливо визначити, що є компанія до них відносяться. Перш за все необхідно з'ясувати поняття "транснаціональна корпорація". В наукових дослідженнях його економічний зміст трактується з різних позицій. Автор статті поділяє визначення ТНК, яке знаходимо в Доповідях ЮНКТАД про світові інвестиції: ТНК – це компанія, яка має підрозділи у двох або більше країнах і проводить погоджену політику через один або декілька центрів прийняття рішень.

материнська компанія контролює активи інших економічних одиниць в державах базування, як правило, шляхом участі в капіталі.

В розвитку економічної діяльності ТНК науковці виділяють декілька етапів (табл. 1) [7, с. 63-64; 8, с. 56-57].

Таблиця 1.

Етапи економічної діяльності ТНК

Етапи транснаціоналізації	Зміст етапу
Перший етап ("епоха колоній")	Сировинні ТНК "першого покоління" які були засновані на використанні ресурсів колоній; горизонтальні картельні структури
Другий етап (друга третина XIX- перша половина XX ст. ("епоха концесій"))	Орієнтація на промислове виробництво; у приймаючих країнах ТНК перетворюються на своєрідні "автономні економічні держави"
Третій етап (1960-1970-і р.)	Велика кількість конгломератних злиттів; широке розповсюдження взаємного переплетення бізнес-структур за рахунок формальних каналів, а також на основі перехресних директоратів; корпоративна ієрархія у багатьох галузях витіснила механізми вільного ринку; пануючу роль стало відігравати використання стратегій росту та диверсифікації більшості бізнес-структур; традиційні ТНК доповнюються багатонаціональними корпораціями
Четвертий етап (1980-1990-і р.)	Зміна стратегічних імперативів: продовження стратегії вибіркового зростання, перехід на стратегії деконцентрації та стратегії інноваційного розвитку; конгломерати замінюються спеціалізованими вертикально-інтегрованими корпораціями; банки різко скорочують свої промислові активи; відбувається підвищення прозорості економічної діяльності; відмова від багатогалузових структур; різке збільшення інвестицій у інноваційний бізнес
Сучасний етап	Розвиток мережевих структур, становлення якісно нових "глобальних компаній" п'ятого покоління, трансформація старих ТНК в "глобальні компанії" (США); формування вузькоспеціалізованих агресивних ТНК в традиційних галузях (ФРН, інші країни Європи); злиття ТНК, що знаходилися в кризовому стані, з іноземними компаніями (Японія, Південна Корея); створення традиційних ТНК на базі національних промислово-фінансових груп (розвиткові країни, Мексика, частково КНР); посилення зарубіжної експансії великої кількості середніх і малих фірм, які, по суті, стають новими ТНК

За даними доповідей ЮНКТАД за останні 35 років кількість транснаціональних корпорацій збільшилась у 11 разів. У 1970 р. у світі було вже 7 тис. ТНК, у 1976 – 11 тис., у 1990 р. – 24 тис. У 1993 р. нараховувалось 37 тис. ТНК, які мали приблизно 170 тис. філій, у 2005 р. їх кількість наблизилась до 77 тис., а кількість іноземних філій ТНК досягла 770 тис. Якщо у 1993 р. на одну ТНК припадало в середньому 4,6 філій, то в 2005 р. – вже 10 філій, тобто посилення транснаціональності у значній мірі здійснювалося за рахунок зростання мережі філій ТНК [7, с. 61-62].

ТНК забезпечують біля 1/4 світового валового продукту, обсяг доданої вартості, що виробляється великими корпораціями, перевершує ВВП багатьох невеликих країн. Загальний обсяг продаж зарубіжних філій ТНК склав у 2005 р. 22,2 трлн. дол., експорту - 4,2 трлн. дол., а чисельність зайнятих працівників - приблизно 62,1 млн. чол. На ТНК припадає майже половина глобальних витрат на НДДКР і не менше 2/3 комерційних витрат на дослідження і розробки (за оцінками, 450 млрд. дол.). Через ТНК сьогодні реалізується більшість проектів прямих іноземних інвестицій. Сумарний обсяг вивезених прямих іноземних інвестицій у 2005 році оцінюється у 10,7 трлн. дол. [7, с. 64].

Для визначення ступеня транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій використовується індекс транснаціональності, який розраховується як середнє значення наступних трьох показників: 1) питомої ваги зарубіжних активів у загальному обсязі всіх активів; 2) питомої ваги зарубіжних продаж у загальному обсязі продаж; 3) питомої ваги кількості працівників, які працюють за кордоном, до загальної кількості зайнятих в ТНК. Другий індекс – індекс інтернаціоналізації – розраховується шляхом ділення кількості закордонних філій на їх загальну кількість [8, с. 37].

У табл. 2. наведено дані провідних нефінансових ТНК, які займають 1-10 місця за індексом транснаціональності.

Таблиця 2

10 провідних нефінансових ТНК світу (за індексом транснаціональності), 2003 р. [9, с. 80-84]

№ п.п.	Назва ТНК	Країна базування	Сектор промисловості	Індекс транснаціональності
1.	Thomson Corporation	Канада	Засоби масової інформації	98,0
2.	CRH Pic	Ірландія	Деревина та будівельні матеріали	95,2
3.	News Corporation	Австралія	Засоби масової інформації	92,5
4.	Roch Group (Umoe AS)	Switzerland	Фармацевтика	91,8
5.	Cadbury Schweppes Pic	Великобританія	Харчова	87,0
6.	Philips Electronics	Голландія	Електротехнічне та електронне обладнання	85,8
7.	Vodafone Group Pic	Великобританія	Телекомунікації	85,1
8.	Alcan Inc.	Канада	Металургія і машинобудування	84,4
9.	Publicis Groupe SA	Франція	Комерційні послуги	82,3
10.	British Petroleum Company Pic	Великобританія	Нафтодобування та нафтопереробка	82,1

Найбільші 100 ТНК займають провідні позиції: у 2004 році на них приходилось 11% зарубіжних активів, 16% продаж і 12% зайнятих усіх існуючих ТНК [7, с. 62].

Основними напрямками сучасної транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій на сучасному етапі є наступні: 1) інвестиційні – засновані на використанні матеріальних і фінансових активів у вигляді прямих та портфельних інвестицій; 2) неінвестиційні – засновані на транскордонній спільній економічній діяльності, делегуванні функцій і партнерстві, розподілі та комбінації діяльності, транскордонному спільному використанні нематеріальних активів і отриманні спільних транскордонних результатів та їх розподілу між членами альянсу; 3) комбіновані – поєднання інвестиційних і неінвестиційних форм транснаціоналізації економічної діяльності [8, с. 206].

Можна виділити деякі особливості і тенденції, які характеризують інвестиційну політику транснаціональних корпорацій і ті зміни, які в ній відбуваються.

Великі корпорації, які фактично розподілили світові ринки, створивши глобальні мережі виробництва і НДДКР, вступають у таку стадію свого розвитку, яка дозволяє їм здійснювати переділ світових ринків, використовуючи не стільки інвестування "з нуля", скільки шляхом поглинання і створення стратегічних альянсів.

Важливо враховувати й те, що процес укрупнення капіталу, який здійснюється в основному на корпоративній основі, не лише "не згасає", а й інтенсифікується [10, с.195]. Ця досить суперечлива, на перший погляд, тенденція отримала відчутні імпульси в останні роки. За експертними оцінками, світовий обсяг злиття та поглинання (укрупнення) капіталу у 2005 р. зріс на 38 % - до 2,9 трлн. дол. Лідирують у цьому США (зростання на 30 %) і Західна Європа (зростання на 49 %). Найбільшим злиттям 2005 р. вважається купівля компанією Gillette компанії Procter and Gamble за 60,8 млрд. дол. У Азійсько-Тихоокеанському регіоні відповідне зростання склало 46% (474 млрд. дол.). Процес злиття здійснювався активно і в країнах Східної та Центральної Європи (обсяг злиття – 117,4 млрд.). Лідирують у цьому регіоні Росія та Туреччина. Найбільшим поглинанням у Росії вважається купівля "Газпромом" "Сибнефти" (понад 13 млрд. дол.) На початку 2006 р. у Токіо відбулася церемонія презентації найбільшого у світі банку "Токіо-міцубісі", який утворився внаслідок злиття двох фінансових груп. Активи новоутвореного банку оцінюється в 1,6 трлн. дол. [10, с. 195].

На початку нового століття в зарубіжному інвестуванні ТНК помітними стали зміни, пов'язані із загостренням конкуренції у сфері нових технологій, дерегулюванням та реструктуризацією ряду галузей, а також динамікою загальносвітової кон'юнктури під впливом економічної глобалізації.

Визначальним фактором для прямих іноземних інвестицій став розрив у ефективності між старою (традиційною) і більш динамічною новою економікою. В результаті, по-перше, виникли нові ТНК в галузі сучасних інформаційних технологій. Відповідно до профілю спеціалізації їх інвестиції здійснюються в основному у сферу обслуговування та сервісні центри. По-друге, змінюється напрям економічної діяльності старих ТНК, які також все більше орієнтуються на виявлення і вибіркове обслуговування своїх груп зарубіжних клієнтів, на розвиток мережних коопераційних зв'язків, без яких нині жодна велика фірма не може успішно діяти. Наприклад, такий традиційний новатор в області організації бізнесу, як компанія "Ford Motor Company", нині прагне стати координатором діяльності великих корпорацій, їх міжфірмових мережних коопераційних зв'язків. Сферою діяльності цієї

компанії все більше стає планування (стратегічне), просування товару на міжнародних ринках (логістика), сервісне обслуговування. Спільно з "General Motors" "Ford Motor Company" організувала єдиний центр продаж автомобілів в Інтернеті на суму більше 80 млрд. дол. При цьому "General Motors" створила свою мережу в Інтернеті, через яку приймаються замовлення на індивідуальне виконання і доставки автомобілів протягом декількох днів [11, с. 469].

Мережева структура глобальних ТНК створює нові можливості для розширення їх стратегічних альянсів, в результаті чого ТНК набувають нової модульної конфігурації [11, с. 470]. Завдяки механізмам транснаціональних стратегічних альянсів межі компаній розмиваються або набувають форми "сузір'я". Вони складаються з пов'язаних між собою і відкритих для приєднання, але до певної міри незалежних компаній різних розмірів і галузей. Рушійним мотивом і стимулом таких альянсів є кооперація у сфері наукових досліджень і нових технологій [11, с. 471].

В економічній діяльності глобальних компаній спостерігаємо поєднання конкурентних (ринкове тестування продукції, що виробляється) і партнерських відносин (спільна робота всіх конкурентів над досягненням загального компромісу). Прикладом може слугувати компанія "Siemens AG", яка побудована на основі комунікативних технологій і яка продає продукцію цих же технологій. Сьогодні половина працівників компанії працює у 190 країнах світу. Якщо декілька років тому назад у бізнесі корпорації домінувало матеріальне виробництво, то тепер в ній як глобальній компанії більше 50 % виробленої вартості приходить на нематеріальну продукцію – організацію та послуги. Інвестиційна діяльність корпорації вибудовується у відповідності з типовою організаційною формою глобальної компанії, суть якої – децентралізація. Мережа філій "Siemens AG" (753 - 2003 р.) охоплює різні країни, але кожна філія являє собою вже не просто офіс компанії з продажу її продукції на тому чи іншому національному ринку, а саму компанію з повним набором діяльнісних повноважень, включаючи інвестиції [9, с. 80]. Таким чином, змінюються просторово-часові рамки здійснення інвестиційного і виробничого процесу.

Глобальна конкуренція та інвестиційні ризики, інтенсивне використання інформаційних технологій змінює характер економічної діяльності ТНК, змушуючи їх відмовлятися від надто диверсифікованого виробництва, від непрофільних структур, зосереджуючись на основній діяльності. Пошуки ефективних адаптаційних механізмів до середовища з високим ризиком змушує корпорації зміцнювати свою "нішу" на ринку через створення соціально-мережних форм організації міжнародного бізнесу, орієнтованих на індивідуальні потреби, через інвестування не у масове виробництво товарів і послуг, а в розвиток нематеріального сектора – виробництво інноваційних ідей.

В Україні процес транснаціоналізації національних компаній здійснюється надто повільними темпами. Певних успіхів у цьому плані досягла корпорація "Індустріальний союз Донбасу" (ІСД). Основна увага приділяється побудові вертикально інтегрованих холдингів по ланцюжку "вугілля-кокс-метал". При цьому ІСД створює ТНК повного профілю для чого компанія активно виходить на зарубіжні ринки, залучає нових партнерів, спільно з іноземними фірмами бере участь у створенні консорціумів для просування на зовнішній ринок своєї продукції [12, с. 146].

В сучасних умовах процес транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій відбувається в різних напрямках. Глобальна конкуренція ставить все більш жорсткі вимоги

у виборі найефективніших, найменш затратних форм транснаціоналізації. Тому стратегія транснаціоналізації економічної діяльності корпорацій здійснюється шляхом раціонального вибору (комбінації) інвестиційних і неінвестиційних форм транснаціоналізації, що зумовило швидкий розвиток у світовій економіці транснаціональних або глобальних альянсів. Внаслідок цього сьогодні значна частина прямих зарубіжних інвестицій йде через міжнародні стратегічні альянси і багатонаціональні корпорації, які базуються в основному в США. Це принципово новий тип глобальних ТНК, які формують глобальну інвестиційну стратегію.

Література:

1. Сірко А.В. Корпоративні відносини в перехідній економіці: проблеми теорії і практики. - Київ: "Імпекс", 2004. - 414 с.
2. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: Монографія. - К.: КНЕУ, 2004. - 252 с.
3. Економічна теорія: Політична економія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання-Прес, 2001. - 581 с.
4. Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. - К.: КНЕУ, 2001. - 508 с.
5. Бочан І., Михасюк І. Глобальна економіка: Підручник. - К.: Знання, 2007. - 403 с.
6. Лукашевич В.М. Глобалистика: Учебное пособие. - Львов: "Новий світ - 2000" 2004. - 12 с.
7. Либман А., Хейфец Б. Мировые процессы транснационализации и российский бизнес // Вопросы экономики. - 2006. - №12. - С.61-79.
8. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, О. Звицький та ін. - К.: Таксон, 2001. - 304 с.
9. 100 ведущих нефинансовых ТНК мира (по зарубежным активам) 2003 г. статистическое приложение // Экономист. - 2006. - №1. - С.80-84.
10. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Економічні аспекти: Наук. вид. - К.: Либідь, 2006. - 312 с.
11. Анилионис Г.П., Зотова Н.А. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция мировой глобализации. - М.: Международные отношения, 2005. - 676 с.
12. Международные стратегии экономического развития: Учеб. пособие / Под ред. Макогона. - К.: Знання, 2007. - 461 с.